

Б. І. Пшик

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів
Львівського інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»

Р. Р. Голуб

доцент, кандидат економічних наук,
доцент кафедри банківської справи
Львівського інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»

ФОРМУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ РЕСУРСІВ В УКРАЇНІ НА БАЗІ ЗАОЩАДЖЕНЬ НАСЕЛЕННЯ

Висвітлено основні фактори і мотивацію формування заощаджень домогосподарств, надано пропозиції щодо трансформації заощаджень в інвестиційний ресурс.

Ключові слова: інвестиції, заощадження, домогосподарства, механізм трансформації заощаджень.

Pshyk B. I., Golub R. R. FORMATION OF INVESTMENT RESOURCES IN UKRAINE BASED SAVINGS

Analyzed basic factors and reasons for the formation of households' savings and offered suggestions for transforming savings into investment resource.

Keywords: investments, savings, household, mechanism of transformation savings.

JEL classification: E 440

Постановка проблеми. У сучасному світі населення володіє різноманітними способами формування заощаджень. В економічно розвинутих країнах значна частка національного багатства формується завдяки заощадженням населення. В Україні тривалий час цьому важливому ресурсові не приділялось належної уваги, що пов'язано з низкою об'єктивних причин, серед яких можна виділити низький рівень доходів більшості населення, високі темпи інфляції, низький рівень довіри до фінансових посередників (банківських і небанківських установ).

Забезпечення позитивної динаміки економічного зростання потребує активізації інвестиційних процесів, зосередження уваги на використанні насамперед внутрішніх можливостей країни щодо мобілізації наявних і потенційних джерел фінансових ресурсів, створенні умов для їхнього ефективного використання. Як свідчить практика розвинених країн, одним із найбільш перспективних внутрішніх джерел є заощадження населення.

В Україні наявний значний нереалізований потенціал заощаджень фізичних осіб. В умовах гострого дефіциту інвестиційних ресурсів залучення заощаджень цієї категорії позичальників у національну економіку набуває особливої актуальності для активізації інвестиційного розвитку країни.

Огляд останніх досліджень і публікацій. Дослідженню ролі національних заощаджень (у т. ч. й заощаджень населення) як інвестиційного ресурсу для економічного розвитку приділено увагу у працях М. Алексеєнка, З. Ватаманюка, О. Ватаманюка, В. Гейця, М. Герасимчука, С. Глуценка, Н. Дорофєєвої,

М. Єрмошенка, В. Зимовця, Б. Кваснюка, В. Корнєєва, В. Міщенко, В. Осецького, С. Панчишина, А. Пересади, В. Рисіна, М. Савлука та ін. Водночас відсутні комплексні дослідження в напрямі вироблення дієвих механізмів акумуляції грошових заощаджень та їхньої трансформації через різні інститути фінансової системи України в інвестиції в реальний сектор економіки, що є метою цієї статті.

Основні результати дослідження. Основою заощаджень фізичних осіб є добровільне відкладення грошей на деякий час населенням після задоволення своїх поточних потреб і сплати податків. Тому заощадження населення слід розглядати як частину грошових доходів населення, яка формується за рахунок скорочення поточного особистого споживання (зادля накопичення) і призначена для задоволення потреб у майбутньому. При цьому приріст заощаджень як обсягу грошових коштів залежить від рівня споживання поточного доходу. У разі коли доходи перевищують поточні споживчі потреби чи саме споживання обмежується з метою нагромадження частини доходу, різниця між спожитою частиною доходу і сукупним доходом формується як заощадження. Що більшою є така різниця, то більші можливості з'являються у громадян для накопичення заощаджень.

Необхідною умовою для забезпечення процесів соціально-економічного розвитку економіки України загалом є наявність «довгих» грошей. Активні дії фінансово-кредитних установ, спрямовані на формування заощаджень, дають змогу ліквідувати невідповідності між потребами у кредитах та інвестиціях в економіку, з одного боку, і наявністю короткострокових грошових

ресурсів – з другого. Основним джерелом «довгих» грошей у цивілізованому світі є заощадження населення, а тому однією з тенденцій розвинутих ринкових країн є зростання частки заощаджень населення, спрямованої на цілі і пріоритети соціально-економічного розвитку.

Формування міцного фінансового підґрунтя соціально-економічного розвитку України в посткризових умовах передбачає необхідність формування на

державному рівні комплексної політики у сфері залучення грошових заощаджень населення в інвестиційні процеси. Адже поступовий розвиток національної економіки можливий тільки завдяки формуванню і раціональному використанню національних заощаджень та дієвого механізму трансформації їх в інвестиції. Схематично структуру грошових заощаджень населення подано на *рис. 1*.

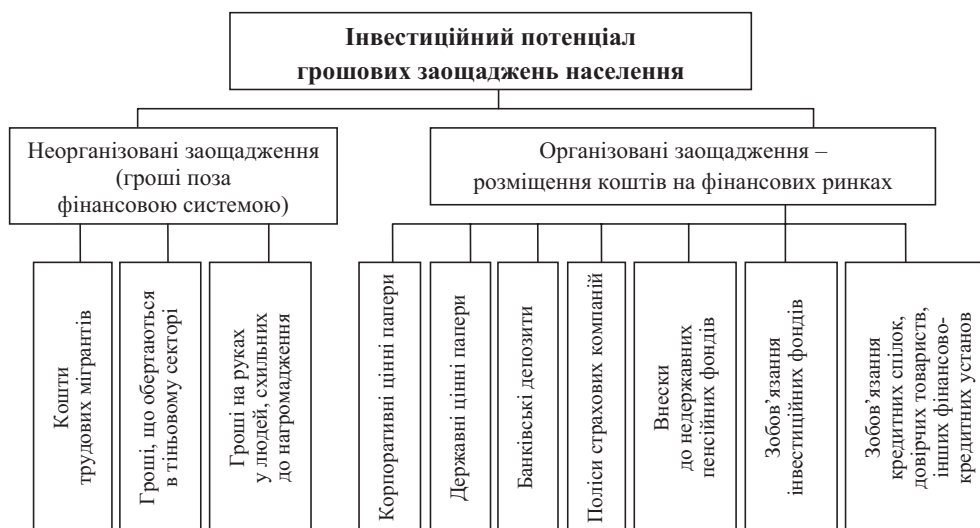

Рис. 1. Інвестиційний потенціал грошових заощаджень населення [1, с. 682]

Що ж стосується фінансово-кредитних відносин, які передбачають перетворення заощаджень в інвестиції, при цьому виникає низка проблем, а саме: проблеми трансформації заощаджень, які перебувають у неорганізованих формах у реальні джерела інвестицій; проблеми ефективного їх використання; проблеми щодо

створення сприятливих умов для формування заощаджень домогосподарствами та їх використання в інвестиційному процесі. Для їх розв'язання ми розробили підхід до стимулювання домогосподарств до участі в інвестиційному процесі шляхом зберігання власних заощаджень на цільових інвестиційних рахунках (*рис. 2*).

Рис. 2. Напрями фінансово-кредитного стимулювання домогосподарств до участі в інвестиційному процесі шляхом зберігання власних заощаджень на цільових інвестиційних рахунках

Пропонований нами підхід передбачає реалізацію фінансово-кредитних відносин шляхом спрямування

домогосподарствами власних заощаджень на цільові інвестиційні рахунки, відкриті в банках і в небанківських

фінансових установах із подальшим вкладенням зазначених коштів в інвестиційні проекти підприємств, що мають стратегічне значення для соціально-економічного розвитку та визначені Кабінетом Міністрів України пріоритетними для національної економіки.

Механізм реалізації запропонованого підходу можна відобразити так.

1. Національному банку спільно з Міністерством фінансів України слід розробити відповідне положення про залучення коштів громадян до участі в інвестиційному процесі на цільові інвестиційні рахунки, у якому визначити умови і порядок залучення коштів громадян, їх повернення і сплати доходу за ними, зобов'язання сторін, особливості контролю за використанням і поверненням коштів. У такому разі під цільовими інвестиційними рахунками ми розглядаємо спеціальні рахунки, які відкривають в уповноважених банках галузеві міністерства та відомства для накопичення коштів домогосподарств із подальшим спрямуванням в інвестиційну діяльність зазначених вище підприємств.

2. Визначити конкретні уповноважені банки, які здійснюватимуть відкриття та обслуговування таких рахунків для відповідних галузевих міністерств і відомств (які координуватимуть процеси подальшого спрямування цих коштів на реалізацію інвестиційних проектів підприємств, що належать до пріоритетних галузей економіки та мають стратегічне значення для соціально-економічного розвитку України).

3. Внести до Податкового кодексу України відповідні зміни, які б заохочували домогосподарства, банківські та небанківські фінансові установи до участі в таких фінансово-кредитних відносинах шляхом: застосування пільгового оподаткування доходів домогосподарств, які вносять і зберігають кошти на цих рахунках, звільнення від оподаткування прибутку уповноважених банків, отриманого від операцій з інвестування власних коштів у зазначені проекти, також виплати їм комісійної винагороди за ведення цільових інвестиційних рахунків та обслуговування процесу кредитування підприємств. Крім того, слід внести відповідні зміни в чинне законодавство щодо пільгового кредитування таких громадян і надання їм безоплатної консалтингової підтримки з питань заснування і ведення власного бізнесу.

4. До розрахунку процентної ставки рекомендуємо приймати процентну ставку за цільовим інвестиційним депозитом і комісію за ведення рахунків та обслуговування кредитного процесу, причому кредитна заборгованість погашатиметься підприємством-позичальником за рахунок виручки від реалізації продукції, що виготовлятиметься в межах кредитованого інвестиційного проекту, а також, за потреби, – податкового інвестиційного кредиту.

Для всіх учасників фінансово-кредитних відносин з приводу залучення коштів домогосподарств на цільові інвестиційні рахунки переваги є очевидними: для домогосподарств – отримання доходів за цільовими депозитами і пільг в оподаткуванні своїх доходів; для підприємств – отримання фінансової підтримки банків для розвитку або запуску виробництва, вихо-

ду зі стану банкрутства та розширення сфери збуту; урегулювання взаємовідносин із державними та регіональними бюджетами і позабюджетними фондами, отримання на відповідний період пільг і преференцій від органів влади; для державних органів влади – розвиток виробничої і пов'язаної з нею інфраструктури, формування бюджетів і позабюджетних фондів за рахунок збільшення надходжень від інвестованих підприємств; зняття соціальної напруги шляхом створення нових та збереження раніше створених робочих місць, стабілізації величини і своєчасності виплати заробітної плати; розвиток перспективних державних і регіональних виробничих та соціальних програм на основі підвищення довіри до взаємовідносин із банками; для банків – розміщення значних обсягів кредитних ресурсів із прийнятною дохідністю, оптимізація ризиків шляхом диверсифікації кредитно-інвестиційного портфеля за галузями та категоріями позичальників, використання додаткових гарантій органів влади, а також підвищення свого іміджу та ділової репутації, отримання комісійних доходів від ведення рахунків та обслуговування кредитного процесу і пільг в оподаткуванні прибутків від інвестування власних коштів.

У разі фінансування банками таких проектів за рахунок власних коштів рекомендуємо пропонувати для домогосподарств новий продукт – структурований інвестиційний депозит, кошти з якого рекомендовано використовувати виключно для кредитування зазначеної вище категорії підприємств. За структурованими інвестиційними депозитами доцільно передбачити можливість у будь-який час поповнювати і вилучати кошти, що наближує їхні ознаки до звичайних банківських поточних рахунків і дає переваги перед банківськими депозитами з фіксованим терміном вкладень (табл.).

Таблиця

Переваги інвестиційного накопичувального рахунку

Види рахунків	Дохід, отриманий на кошти	Ліквідність
Поточні рахунки	незначний	висока
Банківські депозити	фіксований, низький	низька
Накопичувальні рахунки	залежить від ринкової ситуації, високий	висока

Фізична особа може поставити перед собою реалізацію будь-якої мети (купівлю нерухомості, автомобіля тощо), але єдине рішення, яке вона повинна прийняти, відкриваючи структурований інвестиційний депозит, – це плановий термін інвестицій і розміри внесків. При цьому банкам рекомендуємо надавати супутні послуги, зокрема з питань формування індивідуальної інвестиційної стратегії. Суть цієї послуги полягає в наданні допомоги у прийнятті раціонального інвестиційного рішення щодо визначення потрібних термінів і обсягів необхідних початкових чи додаткових внесків, планування власних доходів, щоб через визначений період забезпечити потрібний обсяг фінансових ресурсів для реалізації заданих цілей.

З метою ефективного надання банком структурованих інвестиційних продуктів банкам доцільно роз-

робляти відповідні внутрішні положення, які повинні відображати стратегію і тактику банку у сфері структурованих інвестиційних продуктів, їхні завдання і механізми реалізації, які б урахували інтереси кредитно-інвестиційної політики банку.

Проте варто відмітити, що процес трансформації заощаджень населення в інвестиції пов'язаний із певними труднощами: важко залучити заощадження, які перебувають у неорганізованих формах, але є потенційними джерелами інвестицій та створення сприятливих умов для формування заощаджень населенням. Окрім цього, для розв'язання проблеми трансформації заощаджень населення в інвестиції перш за все треба проводити роз'яснювальну роботу (оскільки громадянам України поки що властивий низький рівень економічних знань) і таким чином стимулювати суспільство до участі в інвестиційних процесах країни [2].

Сьогодні майже не існує ефективної політики залучення заощаджень населення. У зв'язку з цим в Україні продовжує існувати проблема вдосконалення наявного механізму трансформації заощаджень в інвестиції (основним сьогодні є банківська система, але банківські установи у своїй діяльності використовують традиційні способи залучення заощаджень населення) або створення нових механізмів залучення заощаджень населення як потенційний інвестиційний ресурс у реальний сектор вітчизняної економіки.

Механізм трансформації заощаджень населення в інвестиції консолідує розрізнені заощадження домашніх господарств, він сприяє підвищенню економічної і соціальної значущості заощаджень населення, перетворює їх на важливий макроекономічний елемент. Інвестиційні ресурси, створені за участю населення, використовуються для зростання і розвитку виробництва, збільшуючи національний дохід, підвищуючи добробут населення та якість його життя. Залучення населення через його заощадження до інвестиційного процесу призводить до того, що населення все більшою мірою стає причетним до процесів соціально-економічного розвитку країни, одночасно сприймаючи його результати. Окрім цього, механізм трансформації заощаджень населення в інвестиції також розв'язує проблему залучення неорганізованих форм заощаджень населення, забезпечуючи максимізацію обсягу організованих заощаджень.

Список використаних джерел

1. Структурні реформи економіки: світовий досвід, інститути, стратегії для України : монографія / О. І. Амоша, С. С. Аптекар, М. Г. Білопольський та ін. ; ІЕП НАН України, ТНЕУ МОНМС України. – Тернопіль : Економічна думка, 2011. – 848 с.
2. Андрейчикова А. М. Проблеми перетворення заощаджень населення на інвестиції [Електронний ресурс] / А. М. Андрейчикова. – Режим доступу : <http://www.confcontact.com/2008febr>.

References

1. Amosha O. I., Aptekar M. G. (2011) *Strukturni reformy ekonomiky: svitovyy dosvid, instytuty, stratehiyi dlya Ukrayiny* [Structural reform of the economy: international experience, institutions, strategies for Ukraine]. Ternopil : IEP NAS, TNEU [in Ukrainian].
2. Andreychykova A. Problemy peretvorenniya zaoshchadzhen' naselelnyya na investytsiyi [Problems convert savings to investments]. Retrieved from : <http://www.confcontact.com/2008febr>.

Висновки. Фінансовий сектор забезпечує міжгалузевий розподіл чистих заощаджень інших секторів економіки, не зачіпаючи процесів створення наявного доходу. Трансформація заощаджень в інвестиції в цьому секторі являє собою багатоетапний процес, у який залучається велика кількість учасників та який опосередковується дедалі складнішою структурою фінансових відносин. Серед учасників цього процесу всезростаючу роль відіграють домогосподарства (населення). Заощадження цієї категорії інвесторів є потужним внутрішнім джерелом фінансування економіки країни.

Запропоновані підходи до стимулювання вкладання фінансових ресурсів домогосподарствами на цільові інвестиційні рахунки в банківських установах із подальшим спрямуванням на реалізацію інвестиційних проектів підприємств, що мають стратегічне значення для соціально-економічного розвитку та визначені пріоритетними для національної економіки. Основними мотиваційними механізмами залучення фінансових ресурсів населення в інвестиційний процес є пільгове оподаткування доходів домогосподарств і звільнення від оподаткування прибутку банків, отриманого від операцій з інвестування коштів у зазначені проекти, а також пільгове кредитування населення і надання безоплатної консалтингової допомоги при заснуванні та веденні власного бізнесу.

Для ефективного залучення коштів населення в інвестиційний процес треба виробити принципи державної політики, заснованої на довгостроковій взаємодії основних його учасників: домогосподарств, виробників і держави. Головні напрями цієї політики: розроблення програм і способів інвестування на загальнодержавному, регіональному і муніципальному рівнях; активне застосування зарубіжного досвіду організації заощаджень населення; упровадження ефективних фінансових інструментів залучення заощаджень; удосконалення діяльності фінансових інститутів, що працюють із коштами населення; створення регіональної та муніципальної систем фінансової інфраструктури, здатної обслуговувати кошти населення для розв'язання місцевих економічних і соціальних проблем; розроблення законодавчих актів, що забезпечують державну гарантію захисту внесків населення. Саме ці питання є предметом для дальших досліджень у цьому напрямі.